

УДК 657.44:658.14.011.1

Т.В. БОЧУЛЯ

(Харківський державний університет харчування та торгівлі, м. Харків, Україна)

Обліково-аналітична інформація в контексті фінансової стратегії підприємства

Стаття присвячена дослідженню ролі обліково-аналітичного забезпечення у виборі фінансової стратегії підприємства. Зроблено спробу представити обліково-аналітичне забезпечення як сукупність взаємопов'язаних техніко-технологічних, організаційних та управлінських структур в їх інформаційному вираженні, що адаптована для розробки (вибору) фінансової стратегії та її ефективної реалізації.

Розглянуто наукові підходи до розуміння поняття фінансової стратегії. Досліджено різні грані обліково-аналітичної інформації згідно потреб сучасного інформаційного суспільства. Подано авторське бачення побудови моделі використання обліково-аналітичної інформації. Визначено рівні інформаційного забезпечення розробки і реалізації бізнес-стратегій згідно направленості розвитку підприємства. Запропонована матриця обліково-аналітичної інформації, яка орієнтує управлінський персонал в розробці стратегії не обмежуватися обліковою частиною інформаційного масиву, а інтегрувати інформаційні зв'язки та показники фінансового та управлінського обліку для виділення ключових даних, адаптованих і придатних для вироблення рішень стосовно розробки фінансової стратегії підприємства.

Ключові слова: *фінансова стратегія, інформація, обліково-аналітичне забезпечення, матриця, фінансове управління, інформаційна асиметрія.*

Т.В. БОЧУЛЯ

*(Харьковский государственный университет питания и торговли,
г. Харьков, Украина)*

Учетно-аналитическая информация в контексте фінансової стратегії підприємства

Статья посвящена исследованию роли учетно-аналитического обеспечения в выборе финансовой стратегии предприятия. Сделана попытка представить учетно-аналитическое обеспечение как совокупность взаимосвязанных технико-технологических, организационных и управленческих структур в их информационном выражении, которая адаптирована для разработки (выбора) финансовой стратегии и ее эффективной реализации.

Рассмотрены научные подходы к пониманию понятия финансовой стратегии. Исследованы различные грани учетно-аналитической информации согласно потребностям современного информационного общества. Представлено авторское видение построения модели использования учетно-аналитической информации. Определены уровни информационного обеспечения разработки и реализации бизнес - стратегий согласно направленности развития предприятия. Предложенная матрица учетно-аналитической информации, ориентирует управленческий персонал в разработке стратегии не ограничиваться учетной частью информационного массива, а интегрировать информационные связи и показатели финансового и управленческого учета для выделения ключевых данных, адаптированных и пригодных для выработки решений по разработке финансовой стратегии предприятия.

Ключевые слова: *финансовая стратегия, информация, учетно-аналитическое обеспечение, матрица, финансовое управление, информационная асимметрия.*

Accounting & Analytical Data in the Context of Company's Financial Strategy

The Article overviews the role of accounting and analytical support in choosing the company's financial strategy. An attempt has been made to introduce accounting and analytical support as a set of interrelated technical & technological, organizational and managerial structures in their informational meaning that is adjusted for the development (selection) of financial strategy and its effective implementation.

Scientific approaches to financial strategy concept understanding have been considered. Various aspects of accounting & analytical data while meeting the requirements of modern informational society have been grounded. The author's views on developing the accounting & analytical data usage model have been presented. The levels have been established as to the data provision for the development and implementation of business strategies depending on the company development direction. The proposed accounting & analytical data matrix will enable the managerial staff, during strategy developing procedure, not to limit themselves to the accounting part of the data volume but instead integrate the information links and financial and managerial accounting indicators to highlight the key data adjusted and suitable for making decisions on the company's financial strategy development.

Keywords: *financial strategy, information, accounting & analytical support, matrix, financial management, information asymmetry.*

Постановка проблеми. В умовах жорсткого конкурентного середовища, динаміки ринку, техніко-технологічної еволюції економіки й суспільства вкрай важливим представляється налагодження бізнесу з максимальним забезпеченням фінансової стійкості. У цьому аспекті результативність діяльності повністю визначається якістю попереднього фінансового планування, в рамках якого або досягається фінансово-економічний розвиток, або настає фінансовий крах підприємства. Стратегія не формується сама по собі – це складний, чітко продуманий процес на основі відповідного забезпечення, представленого централізованою інформаційною базою даних, ядро якої складають показники системи бухгалтерського обліку, фінансової та управлінської звітності. Сучасний розвиток обліково-аналітичного інструментарію є недостатнім для потреб споживачів та розробників фінансової стратегії, запити яких динамічно збільшуються згідно вимог зовнішнього конкурентного оточення. Облікова інформація розглядається в різних аспектах, серед яких домінує отримання підсумкових даних для визначення результатів діяльності підприємства. Неодноразово у науковій літературі підіймалося питання щодо відповідності системи бухгалтерського обліку вимогам та потребам управління, зокрема розробки та реалізації фінансової стратегії. Нібито менеджери вимушені додатково шукати інформаційні ресурси для ухвалення управлінських рішень та генерації фінансової перспективи. У новому значенні розглядають інформацію для управління, яка має бути адаптивною до вимог користувачів згідно їх цільової установки. Особливої актуальності набуває питання щодо усунення протиріч щодо місця і ролі облікової інформації в управлінні та в розробці фінансової стратегії. Представляється нагально важливим відобразити управлінський характер облікової інформації та довести її спроможність

актуалізувати фінансову стратегію згідно орієнтації підприємства на вимоги ринку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Суттєвий внесок у розробку питань стосовно фінансового управління зробили такі відомі вчені як І.О. Бланк, В.В. Бочаров, Н.І. Дем'янов, В.М. Зарубинський, Е.Я. Кушлик, В.Е. Леонт'єв, І.В. Семеренко. Окремі питання щодо інформаційного забезпечення системи управління підприємства та ролі інформації в бізнесі досліджені у працях Р.Ф. Бруханського, Е.П. Велихова, Н.Е. Губенко, В.В. Євдокимова, В.В. Колос, С.П. Кудрявцевої, А.А. Ляпунова, К.А. Нордстрема, Й. Риддерстрале, А.М. Федотова, А.А. Цимбалової, А.В. Шестакова. Тим не менш, недостатньо розкрито питання щодо впливу системи обліково-аналітичного забезпечення на обґрунтування та вибір фінансової стратегії підприємства.

Метою дослідження є розширення обліково-аналітичного забезпечення, адаптованого до інформаційних потреб розробки фінансової стратегії в умовах агресивно налаштованого конкурентного оточення.

Виклад основного матеріалу. Сучасність є такою, що досягти фінансової стійкості для економічних суб'єктів можливо при належному оформленні їх фінансово-економічних відносин, що логічно потребує відповідного управління. Останнім часом все більша увага звертається на низьку ефективність управління, яка пов'язана з тим, що в даний час вітчизняна економічна наука і практика не в змозі запропонувати таких прикладних методів, які б дозволили керівникам підприємств в досить короткі терміни змінити фінансово-економічну ситуацію в позитивному (для економіки підприємства) напрямку [8].

У вітчизняній науковій літературі основою фінансової стратегії підприємства визначено

фінансову ідеологію, котра характеризує систему основних принципів здійснення фінансової діяльності підприємства, які визначаються місією та фінансовим менталітетом його засновників та менеджерів [2]. Поняття «фінансова стратегія» у загальному можна визначити як довготерміновий фінансовий план (програму) розвитку діяльності підприємства для досягнення певної мети [12]. Проте ототожнювати стратегію з планом дещо некоректно, оскільки план є методичним прийомом забезпечення реалізації та гнучкості стратегії.

У рамках фінансової стратегії аналізують об'єктивні економічні зв'язки та закономірності ринкових відносин з подальшим виробленням способів і форм ведення бізнесу в активному конкурентному середовищі для відповідності та адаптації фінансово-економічних можливостей підприємства до вимог та умов ринку.

У найпростішому розумінні фінансова стратегія покликана визначити стратегічні цілі фінансової діяльності з вибором найбільш продуктивних способів їх досягнення при менших сукупних витратах. При цьому цілі розробки фінансової стратегії мають ототожнюватися із загальною

стратегією та завданнями фінансово-економічного розвитку підприємства з підвищенням його ринкової вартості при паралельному збільшенні прибутку.

Фінансова стратегія є довгостроковим курсом фінансової політики, що розрахований на перспективу та передбачає розв'язання великомасштабних завдань підприємства [3].

Довгий шлях трансформації економіки позначився не тільки на організаційній структурі суб'єктів господарювання, а й на їх управлінській платформі. Наслідком масо низьку ефективність системи фінансового управління, а отже – відставання вітчизняних суб'єктів господарювання від світової економіки. Кожна причина має свій наслідок. Так само й у фінансовому управлінні рішення, які приймаються, однаково важливі не тільки для забезпечення фінансової стійкості, а й для регулювання діяльності всіх процесів на підприємстві, які стосуються виробництва, збуту, розміщення коштів тощо. Неврегульованість фінансової стратегії призводить до викривлення запланованих результатів і, як наслідок, до неефективності фінансового управління (табл. 1).

Таблиця 1

Наслідки нерегульованості фінансової стратегії

Причина	Наслідок
Першочерговість миттєвого результату	Низька ефективність реалізації стратегії розвитку
Неврегульованість організаційної та технічної культури	Гальмування бізнес-процесів, недоотримання доходу, низька результативність фінансового управління
Міноритарний характер системи управління	Перевага власницьких інтересів, дисбаланс системи управління, виникнення корпоративних конфліктів
Побудова системи управління «від низу до верху»	Непропорційність загального ефекту від реалізованих управлінських рішень
Неефективне використання наявних ресурсів	Необґрунтоване залучення позикових коштів, дисбаланс джерел фінансування, зниження резервів розвитку
Безсистемність управлінських рішень	Втрата перспективних проектів, невизначеність стратегії розвитку
Недосконалість внутрішнього регулювання	Обмеженість регулювання фінансових відносин, складність оперативного управління

У рамках реалізації фінансової політики, розробка якої здійснюється на підставі фінансової стратегії, аналізується багатоваріантність можливих рішень, котрі здатні забезпечити узгодженість між стратегічною метою та поточним фінансово-економічним станом. Аналіз альтернатив здійснюється виходячи з інформаційного забезпечення, покликаноного усунути невизначеність та обґрунтувати вибір, виходячи з питань корпоративної та економічної ефективності.

При розробці стратегії важливо забезпечити комплексність, оскільки кожен з можливих альтернативних варіантів має власну модель з

відповідним фінансовим, ресурсним забезпеченням, кількісними та часовими параметрами.

Саме тому важливо максимально забезпечити належне інформаційне оформлення, оскільки в іншому випадку неправильне виділення ресурсів матиме негативні наслідки для стабільності реалізації стратегії й обмежуватиме гнучкість в досягненні поставленої мети.

Розробка фінансової стратегії підприємства повинна здійснюватися виходячи з належного економічної дійсності інформаційного забезпечення, яке визначає базу стратегії та забезпечується обліково-аналітичними показниками. Формування

системи обліково-аналітичного забезпечення базується на удосконаленні та реорганізації техніко-технологічних процесів, управлінських процедур, бізнес-процесів та організаційних структур. Стихийне управління фінансами на основі оперативних планів та завдань призводить до інформаційної асиметрії, яка позначається на фінансовій стійкості через невідповідність управлінської альтернативи цілі, можливості та потенціалу підприємства. Тому спиратися виключно на облікову інформацію є недоречним, що спонукає до симбіозу інформаційних джерел.

Процес формування обліково-аналітичного забезпечення має циклічну природу, котра визначається стадіями, які поетапно змінюються. На етапі надходження інформація має масовий, неструктурований характер і перевантажена відомостями і даними, які не можуть бути використані системою обліку. Облікова інформація у будь-якому випадку формується на підставі документально підтверджених даних, які зафіксовані в первинних документах і далі перенесені в облікові реєстри та відображені у фінансовій звітності. Наступним етапом слід виділити роботу з обліковою інформацією, яка відповідає завданню щодо політики бізнесу, тобто у рамках чинної фінансової стратегії. На наступному етапі при неправильній ідентифікації облікової інформації для потреб управління та її запозиченні і використанні проявляє себе так звана інформаційна асиметрія, тобто ситуація, за якої тільки одна з груп власників ресурсів (покупців) володіє необхідною для ведення справ інформацією [16]. У контексті бухгалтерського обліку інформаційна асиметрія виражена через недостатню (низьку) поінформованість учасників господарських процесів, в основу якої покладено майновий інтерес [7]. Вкрай важливо адаптувати облікову інформацію під цільову спрямованість стратегії, тобто забезпечити принцип адресності, коли інформація призначається конкретному користувачеві для виконання конкретного завдання, визначеного для досягнення поставленої мети. У цьому аспекті доцільно звернути увагу на твердження норвезьких вчених, які дійшли думки, що проблемою сучасних компаній є не те, що вони володіють недостатньою інформацією, а те, що не мають уявлення про розмір та структуру інформаційного капіталу [11]. На цьому етапі проявляється так звана інформаційна криза, яка є побічним наслідком розвитку сучасної цивілізації, яка характеризується збільшенням ролі інформації і знань в житті суспільства, зростанням частки інфокомунікацій, інформаційних продуктів і послуг у валовому внутрішньому продукті, створенням глобального інформаційного простору, що забезпечує ефективну інформаційну взаємодію людей, їх доступ до світових інформаційних ресурсів і задоволення їх соціальних і особових потреб в інформаційних продуктах і послугах [9]. Парадоксально, проте інформаційна криза проявляє себе при інформаційній надмірності (інформаційному перевантаженні), коли користувач має доступ до потужної інформаційної

бази, проте не володіє достатньою релевантною інформацією, яка найбільш затребувана для конкретного рішення. Інформаційні висновки, корисні для одних груп споживачів, не мають такого ефекту на всіх споживачів інформації. Парадокс соціальної комунікації в умовах інформаційної кризи полягає у лавиноподібному зростанні обсягів інформації, що супроводжується інформаційним «голодом» (фізіологічними обмеженнями людини у сприйнятті і переробці інформації і труднощами у виділенні потрібної інформації із загального потоку) [14].

Причина парадоксу цілком пояснюється тим, що він полягає в неправильному перенесенні висновків, справедливих для окремих груп людей, на їх об'єднання.

У цих умовах важливо переглянути інформаційні ресурси та прийняти рішення щодо їх достатності, оскільки в іншому разі рішення не матиме очікуваного ефекту, що призведе до втрати часу та коштів. Більш того, постане необхідність повернутися на попередні етапи й почати аналітичну роботу спочатку.

Застосування інформації, як облікової, так і будь-якої іншої, придатної та адаптованої для провадження бізнесу, має базуватися на використанні відповідної моделі. Модель використання ресурсів будується на основі моделі функціонування системи, в якості вихідних даних для якої виступає система обробки інформації, а результатом є формальний опис технології функціонування системи [15]. Використання моделі є вкрай важливим, оскільки її відсутність впливає на релевантність інформації. Продуктивність бізнес-процесів є наслідком отримання належних даних, перетворених на інформацію, яка потім формується у корисне знання, що найбільш адекватно відображає економічну дійсність у свідомості користувачів інформації [10]. Модель використання облікової інформації визначається обліковою політикою економічного суб'єкта, техніко-технологічною моделлю, яка характеризує та забезпечує рух інформаційних потоків, їх швидкість, захист та технічний бік обслуговування, ієрархією користувачів, які задіяні в управлінні.

Інформація розуміється як сукупність сигналів, впливів або відомостей, які система отримує з навколишнього середовища (вхідна інформація), передає у зовнішнє оточення (вихідна інформація) і зберігає для управлінських потреб (внутрішня, внутрісистемна інформація) [5].

Забезпечення та узгодження інформаційних ресурсів має свої відмітні риси залежно від стратегії розвитку суб'єкта господарювання (табл. 2). Для кожного етапу управлінська система робить різні інформаційні запити, які необхідно задовольнити у максимально короткі строки. Процес переходу на різні рівні бізнес-процесів супроводжується трансформацією та зміною напрямку інформаційних потоків.

Рівні інформаційного забезпечення бізнес-стратегії

	Розроблена стратегія	Підготовка стратегії
Тактичний рівень	Облік інформаційних потреб Обробка запитів Підготовка ресурсів	Оцінка інформаційних ресурсів Залучення інформаційного резерву Надання пріоритету зовнішнім інформаційним потокам
Прогнозний рівень	Перехід на інформаційні ресурси тактичного рівня Залучення інформаційного потенціалу Поетапне укрупнення інформаційних потоків	Розробка та затвердження довгострокової концепції інформаційної системи Інтеграція джерел та засобів вхідної інформації Збільшення інформаційного масиву Застосування спіральної моделі Обґрунтування інформаційних сценаріїв

Інформаційна складова обліково-аналітичної системи представлена формами звітності внутрішнього та зовнішнього призначення і процесами перетворення первинних даних в інформацію [1]. Якщо облікову інформацію розглядати в контексті фінансової стратегії, то спрямування інформаційної уваги буде перенесено на обчислення показників фінансової діяльності та виявлення обсягу, швидкості та інтервалу фінансових потоків.

Для налагодження багатоаспектної обліково-інформаційної бази прийняття обґрунтованих управлінських рішень стратегічного характеру доцільно застосовувати ефект синергії власне обліку та базових принципів стратегічного розвитку підприємства – концепції цінностей, стратегічного позиціонування та моніторингу факторів впливу на витрати [4].

Говорячи про облікову інформацію, слід відмітити, що внаслідок розбіжності формату планової й фактичної інформації знижується продуктивність управлінських рішень, які є альтернативним варіантом виконання поставленого завдання при порівняно менших затратах.

Кожен з інформаційних ресурсів має свою вагу та свій результат у виробленні стратегії, тому кожен з них має бути врахований у формуванні інформаційного забезпечення. Для цього можна обрати матричну побудову інформаційної системи, оскільки у загальному змісті матриця являє собою структуру з відповідним порядком й будовою.

Матриця фінансових стратегій дозволяє не тільки визначати поточне положення компанії з точки зору фінансового ризику, але й розглядати ситуацію в динаміці, щоб дозволити прогнозувати зміни фінансової стратегії залежно від зміни важливих показників діяльності, а також планувати майбутнє положення компанії, цілеспрямовано змінюючи ці показники та знижуючи рівень фінансового ризику [13]. Розробка фінансової стратегії орієнтована й адаптована під загальну місію підприємства, яка є чітко сформульованою причиною існування економічного суб'єкта. Модель місії організації за параметрами: стратегією, стандартами, метою та цінностями була запропонована засновником і керівником Ешридського центру стратегічного менеджменту і складає основу стратегічного планування (рис. 1) [6].

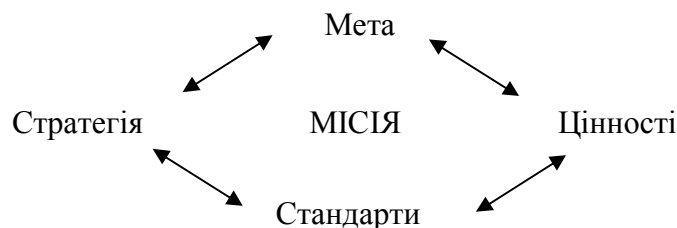

Рис. 1. Ешридська модель місії

Формування стратегії є складовою місії, і результативність інших елементів прямо залежатиме від якості розробленої стратегії. Зважаючи на це, наведемо власне бачення обліково-аналітичної інформації в розрізі фінансової стратегії та місії підприємства (рис. 2).

Саме на перетині трьох інформаційних джерел (виходячи з рис. 2) знаходиться інформаційна база, придатна для формування фінансової стратегії, оскільки враховані події минулого, стан теперішнього та очікування майбутнього. При цьому зроблено поправку на керівний вплив щодо управлінських

альтернатив, які існують незалежно від загального фінансового стану підприємства й є однаково придатними для застосування з тієї лише різницею, що небажаним буде кінцевий результат. Кожний вибір має свій наслідок. У повсякденному житті людина не завжди здатна пояснити мотиви, які спонукали її до вибору. Присутній так званий «сліпий вибір». У фінансово-економічному житті це неприпустимо, тому особа, відповідальна за вибір, керується не тільки здоровим глуздом, а й знаннями, пропонуваними їй різними рівнями інформаційної системи.

Створення бази даних щодо ключових фінансово-ресурсних обмежень; встановлення впливу потоків прибутку на баланс платежів; інформаційна основа оперативного управління

Рис. 2. Матриця обліково-аналітичної інформації

Слід відмітити, що організація фінансового управління супроводжується ускладненою управлінською інформацією, тому в матриці можуть виникати інформаційні конфлікти, оскільки певним чином інтелектуальні результати інформаційної системи обмежують бізнес-процеси унаслідок того, що будь-які відомості (у тому числі обліково-аналітичної системи) можуть бути по-різному інтерпретовані залежно від цільового призначення, професійної компетентності та рівня відповідальності за прийняте рішення.

Кожен економічний суб'єкт має власні техніко-технологічні інструменти і структуру організації системи обліково-аналітичного забезпечення. Аналіз, чітке координування і управління інформаційними процесами дозволяють адекватно і ефективно врегулювати підготовку підсумкового інформаційного капіталу, втіленого у звітності обліково-аналітичної системи та призначеного для розробки відповідної стратегії.

Висновки. Інформаційні потреби суб'єкта господарювання постійно змінюються під впливом різних чинників, одним з яких є база розвитку фінансової стратегії як рушійної сили динаміки фінансових показників підприємства. У статті наведено власне бачення на організацію обліково-

аналітичного забезпечення, адаптованого для розробки фінансової стратегії підприємства. Звісно, що у науковій літературі пропонується достатня кількість методик для складання фінансової стратегії. Згідно нашого бачення, розширення інформаційно-аналітичного простору в інтеграції з інструментами техніко-технологічного прогресу можливе при отриманні інформації в її аналітичному розрізі для адекватного розуміння підсумків фінансово-економічної діяльності, що має на меті вироблення рекомендацій щодо її поліпшення для і підвищення вартості компанії.

У загальному змісті розглянуто поняття фінансової стратегії для кращого розуміння інформаційних потреб під час її вироблення. Приділено увагу дослідженню інформаційному забезпеченню бізнесу з акцентом на його облікову частину як ядра цієї системи для підготовки управлінських рішень фінансового та нефінансового характеру. Запропоновано будувати інтеграційні зв'язки інформаційних джерел управління, виходячи з матричної структури як найбільш продуманої з точки зору логіки побудови. Розроблено матрицю обліково-аналітичної інформації, в якій підсумовано результат дослідження інформаційного забезпечення для фінансово-економічної діяльності, спираючись на

те, що така діяльність передбачається не тільки в минулому та теперішньому часі, а має бути узгоджена з майбутнім, для чого важливі всі показники, виражені через відомості трьох різновекторних підсумків інформаційної системи. Очікується, що це дозволить адаптувати систему до мультицільових потреб споживачів інформації, які прямо або опосередковано впливають не тільки на формування стратегії, а й на саму ідею існування бізнесу.

Питання, досліджені в статті, є досить складними та багатограними, тому розглянути всі аспекти обліково-аналітичного забезпечення в контексті фінансової стратегії підприємства неможливо. Це спонукає до продовження наукового пошуку в напрямку розробки концепції обліково-аналітичного забезпечення вибору фінансової стратегії, цільова спрямованість якого ґрунтується на фінансових зв'язках, методах фінансового управління, об'єктах стратегій фінансового розвитку.

4 Список використаних джерел:

1. Берколайко М.З. О моделях производства знаний / М.З. Берколайко, И.Б. Руссман // Вестник ВГУ. Серия «Экономика и управление». – 2004. – № 2. – С. 151–159.
2. Бланк И.А. Финансовый менеджмент / И.А. Бланк. – К.: Ника-Центр, 2003. – 528 с.
3. Бочаров В.В. Корпоративные финансы / В.В. Бочаров, В.Е. Леонтьев. – СПб.: Питер, 2008. – 592 с.
4. Бруханський Р.Ф. Облікова інформація у забезпеченні прийняття ефективних управлінських рішень стратегічного характеру / Р.Ф. Бруханський // Інноваційна економіка. – 2012. – № 8. – С. 267–270.
5. Велихов Е.П. Информатика – актуальное направление развития советской науки / Е.П. Велихов // Сб. н. тр. «Кибернетика. Становление информатики». – М.: Наука, 1986. – С. 10-21.
6. Гаркавенко С.С. Маркетинг: підручник / С.С. Гаркавенко. – Київ: Лібра, 2007. – 712 с.
7. Євдокимов В.В. Асиметрія бухгалтерської інформації та шляхи її мінімізації / В.В. Євдокимов // Міжнародний збірник наукових праць. – 2011. – № 3(21). – С. 135–146.
8. Зарубинский В.М. Финансовое управление предприятием: принципы, методы и инструменты / В.М. Зарубинский, Н.И. Демьянов, Е.Я. Кушлык, И.В. Семеренко // Актуальні проблеми економіки. – 2009. – № 1. – С. 171–175.
9. Кудрявцева С.П. Міжнародна інформація: Навчальний посібник / С.П. Кудрявцева, В.В. Колос. – К.: Видавничий Дім «Слово», 2005. – 400 с.
10. Ляпунов А.А. О соотношении понятий материя, энергия и информация / А.А. Ляпунов // Проблемы теоретической и прикладной кибернетики. Новосибирск: Наука, 1980. – С. 320–323.
11. Нордстрем К. Бизнес в стиле фанк. Капитал пляшет под дудку таланта / К. Нордстрем, Й. Риддерстрале. – СПб.: Стокгольмская школа экономики в Санкт-Петербурге, 2001. – 279 с.
12. Партин Г.О. Фінансова стратегія у системі управління фінансами підприємств / Г.О. Партин, О.Я. Митрухіна // Науковий вісник НЛТУ України. – 2009. – Вип. 19.6. – С. 208–214.
13. Семенов А.Г. Матриця фінансових стратегій / А.Г. Семенов // Вісник економічної науки України. – 2008. – № 2. – С. 139–146.
14. Федотов А.М. Парадоксы информационных технологий / А.М. Федотов // Вестник НГУ. Серия: Информационные технологии. – 2008. – Т. 6. – Вып. 2. – С. 3–14.
15. Цымбалова А.А. Анализ модели использования ресурсов с точки зрения информационной безопасности / А.А. Цымбалова, Н.Е. Губенко // Информационные управляющие системы и компьютерный мониторинг – 2011: Материали II всеукраинской научно-технической конференции студентов, аспирантов и молодых учёных. – Донецк, ДонНТУ, 2011. – С. 222–225.
16. Шестаков А.В. Экономика и право. Энциклопедический словарь / А.В. Шестаков. – М.: Дашков и Ко, 2005. – 568 с.